

Interactie tussen ontkenningen in regelgevende teksten

Karen Deschamps & Hans Smessaert

Regelgevende teksten worden gekenmerkt door een frequent gebruik van ontkenningen. Ontkenningen maken teksten moeilijker leesbaar en minder vriendelijk, en leiden soms tot verwarring. Volgens sommige juristen zijn bepaalde ontkenningen in regelgevende teksten echter noodzakelijk. In dit artikel analyseren we vijf types van normzinnen waarin verschillende ontkenningen interageren. Telkens gaan we na of, en op welke manier, die zinnen positief geherformuleerd kunnen worden. Daarbij houden we rekening met zowel taalkundige als juridische overwegingen.

1 Inleiding

Regelgevende teksten worden gekenmerkt door een frequent gebruik van ontkenningen (Mellinkoff, 1982, p. 28; Garner, 1995, p. 584). Wetten gaan immers vaak over wat mensen allemaal *niet* mogen doen. Ze bevatten meestal ook allerlei uitzonderingen en beperkingen, die tot gevolg hebben dat bepalingen in sommige gevallen *niet* gelden.

Het probleem van negatieve zinnen is dat ze moeilijker begrepen worden (Sparer & Schwab, 1980, p. 247; Thornton, 1987, p. 32; Aitken, 1995, pp. 93-94). Experimenteel onderzoek heeft namelijk aangetoond dat negatieve zinnen trager en minder accuraat verwerkt worden. Men neemt aan dat mensen, wanneer ze negatieve zinnen moeten verwerken, eerst een soort 'vertaalfase' doorlopen, waarbij de negatieve zin omgezet wordt in een positieve. Dat leidt tot een langere verwerkingstijd (voor een overzicht van de verschillende studies, zie Horn, 2001, pp. 168-175).

Daarnaast is er de 'emotionele kant' van negatie (Horn, 2001, p. 170). Negatief geformuleerde normen klinken repressiever en minder vriendelijk. Dat zou hun kans op naleving verminderen (Sparer & Schwab, 1980, p. 247).

Ten slotte geven ontkenningen soms aanleiding tot fouten, waarbij men het tegenovergestelde zegt van wat men eigenlijk bedoelt. De Raad van State merkte een aantal jaren geleden zo'n dubbele ontkenning op in een voorstel van de Wet op het financieel toezicht:¹

1. Een clearinginstelling, een kredietinstelling of een verzekeraar met zetel in Nederland voert een adequaat beleid dat ertoe strekt dat: [...] c. wordt *tegengegaan* dat *niet* wegens haar cliënten het vertrouwen in de financiële onderneming of in de financiële markten, kan worden geschaad;

Uit de toelichting² bleek duidelijk dat men het tegenovergestelde bedoelde van wat er in (1) staat, namelijk dat tegengegaan moest worden dat door toedoen van de cliënten het vertrouwen zou worden geschaad. De schrijvers van het wetsvoorstel realiseerden zich blijkbaar niet dat het werkwoord *tegengegaan* al een ontkenkend betekenislement bevat ('ervoor zorgen dat *niet*'), en gebruikten daarom ten onrechte nog een ontkenning (cf. Renkema, 1995, p. 60).

Sommige handboeken over wetgevingstechniek raden dan ook aan om rechtsnormen zoveel mogelijk positief te formuleren (zie bijvoorbeeld Raad van State, 2008, p. 9). Juristen uiten soms kritiek op dat advies. Positieve formuleringen zouden te 'flauw' zijn, niet genoeg gezag uitstralen (Hendrickx, 2003, p. 334).

In dit artikel gaan we na of, en op welke manier, negatieve formuleringen in regelgevende teksten, kunnen worden weggewerkt. Dat gebeurt aan de hand van een descriptieve analyse van vijf types van normzinnen waarin verschillende ontkenningen met elkaar interageren.

2 Het onderzoek

2.1 Corpus

Voor dit onderzoek werd gebruik gemaakt van een corpus, bestaande uit Belgische (federale) en Nederlandse wetteksten. Uit elk land werden telkens drie vergelijkbare (fragmenten uit) wetteksten geselecteerd uit de drie verschillende rechtstakken die traditioneel onderscheiden worden, namelijk het publiekrecht, het strafrecht en het privaatrecht. Binnen het publiekrecht werd gekozen voor de grondwet (GW), binnen het strafrecht voor het verkeersreglement (VW) en binnen het privaatrecht voor de woninghuurwet (HW). Het corpus telt 54 787 woorden. Elke zin van het corpus (in totaal 1922) werd afzonderlijk ingevoerd in een database en gecodeerd. Per zin hebben we bijvoorbeeld aangegeven hoeveel negatieve uitdrukkingen erin voorkomen, en welke negatieve uitdrukkingen precies.

2.2 Negatieve uitdrukkingen

Een negatieve uitdrukking definiëren we als een uitdrukking met een negatief element in haar betekenis. We kunnen een onderscheid maken tussen expliciete en impliciete negatieve uitdrukkingen. Expliciete negatieve uitdrukkingen zijn uitdrukkingen met een expliciet negatief morfeem. Tot deze categorie behoren ten eerste woorden waarin een negatiepartikel is samengesmolten met een ander woord, zoals niet (*ne + iet*), niemand (*ne + iemand*) of tenzij (*het + en + zij*). Ook woorden met een negatief affix, zoals *on-* of *-loos*, behoren tot deze categorie. Impliciete negatieve uitdrukkingen zijn enkel negatief wat hun betekenis betreft. Voorbeelden in deze categorie zijn *nalaten* ('niet doen'), *verboden* ('niet toegestaan') en *bij gebrek aan* ('indien er geen ... is').

In totaal werden 202 verschillende negatieve uitdrukkingen (types) geattesteerd in het corpus. Die komen samen 1932 keer voor in het corpus (tokens), d.i. ongeveer één per zin. In het vervolg van dit artikel analyseren we zinnen waarin verschillende ontkenningen met elkaar interageren. Logisch gezien is het zo dat twee ontkenningen elkaar opheffen. Taal is echter geen logica. Dubbele ontkenningen hebben soms een specifieke functie in de taal (Van der Wouden, 1995). De vraag is dus of zinnen in regelgevende teksten waarin twee of meer ontkenningen met elkaar interageren, kunnen worden omgezet in een positieve zin, en welke de eventuele taalkundige of juridische belemmeringen zijn voor zo'n herschrijving.

3 Interactie tussen verschillende ontkenningen

3.1 Niet + negatief inhoudswoord

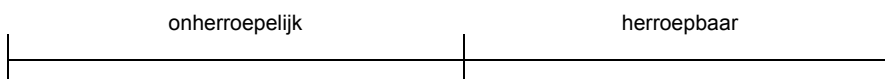
In zin (2) en (3) interageert het negatieve bijwoord *niet* met respectievelijk een negatief bijwoord (*onherroepelijk*), en een negatieve voorzetsluitdrukking (*in strijd met*, 'niet in overeenstemming met').

2. Is ten aanzien van de woonruimte hoofdstuk II van de Huisvestingswet van toepassing, dan zet de medehuurder in afwijking van lid 5 de huur slechts voort, indien de rechter dit heeft bepaald op een daartoe door die persoon binnen acht weken na het tijdstip waarop hij huurder is geworden, ingestelde vordering en in elk geval zolang op deze vordering nog *niet onherroepelijk* is beslist. (art. 267, 6, zin 1 NL-HW)
3. De ministers en de staatssecretarissen geven de kamers elk afzonderlijk en in verenigde vergadering mondeling of schriftelijk de door een of meer leden verlangde inlichtingen waarvan het verstrekken *niet in strijd is met* het belang van de staat. (art. 68 NL-GW)

Dubbele negaties als deze kunnen weggewerkt worden door het negatieve inhoudswoord te vervangen door een antoniem. De voorwaarde is wel dat beide termen contradictoir zijn. Zin (2) kunnen we bijvoorbeeld als volgt herschrijven:

4. Is ten aanzien van de woonruimte hoofdstuk II van de Huisvestingswet van toepassing, dan zet de medehuurder in afwijking van lid 5 de huur slechts voort, indien [...] en in elk geval *zolang de uitspraak over deze vordering nog herroepen kan worden*.

Onherroepelijk en *herroepbaar* (of *herroepen kunnende worden*) zijn contradictoire termen: de wet van de uitgesloten derde is erop van toepassing, of anders gezegd, de twee termen sluiten elkaar volledig uit (Horn, 2001, p. 19). We kunnen dat weergeven met het volgende schema:

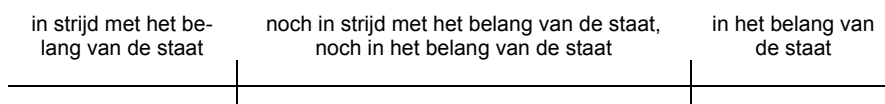

Als je de ene term negeert (bijvoorbeeld *onherroepelijk*), dan kom je automatisch bij de andere term (*herroepbaar*) terecht.

De zin in (3) kan op het eerste gezicht als volgt worden herschreven.

5. De ministers en de staatssecretarissen geven de kamers elk afzonderlijk en in verenigde vergadering mondeling of schriftelijk de door een of meer leden verlangde inlichtingen waarvan het verstrekken *in het belang van de staat* is.

Het probleem is echter dat *niet in strijd met het belang van de staat* niet helemaal hetzelfde betekent als *in het belang van de staat*. Tussen de termen *in strijd met het belang* en *in het belang* bestaat geen contradictoire oppositie, maar contraire oppositie. Er is namelijk een derde mogelijkheid, dat iets noch in strijd is met het belang van staat, noch in het belang van de staat (Horn, 2001, p. 19). We kunnen dat als volgt weergeven:

Als je *in strijd met het belang van de staat* negeert, kom je niet automatisch bij *in het belang van de staat* terecht. Een positieve herformulering is in dit geval om semantische redenen dan ook niet mogelijk.

3.2 Externe negatie + interne negatie

Een tweede type van interactie tussen ontkenningen vinden we in normzinnen met zowel externe als interne negatie. Van externe negatie spreken we wanneer de negatie bereik heeft over de deontische operator van de normzin, d.i. de operator die de normatieve strekking van een normzin bepaalt (Lyons, 1977, p. 769). De negatieoperator heeft dan ‘wide scope’.

In de logica maakt men een onderscheid tussen twee deontische operatoren: de zwakke operator *toegestaan* (symbool: $\diamond$) en de sterke operator *verplicht* (symbool: $\square$) (Allwood et al., 1977, pp. 108-112). Ontkenning van de zwakke operator leidt tot een verbod (6); ontkenning van de sterke operator tot een vrijstelling (7).

6. Bestuurders *mogen* een kruispunt *niet* blokkeren. (art. 14 NL-VW)
 $\neg \diamond$ (bestuurders blokkeren een kruispunt)
“het is *niet toegestaan* dat bestuurders een kruispunt blokkeren”
7. Passagiers van 0 tot 3 jaren *behoeven* alsdan *geen* beveiligingsmiddel te gebruiken. (art. 59, 2, zin 4 NL-VW)
 $\neg \square$ (passagiers van 0 tot 3 jaren gebruiken een beveiligingsmiddel)
“het is *niet verplicht* dat passagiers van 0 tot 3 jaren een beveiligingsmiddel gebruiken”

Merk op dat de ‘wide scope’ van de negatieoperator niet blijkt uit de lineaire volgorde van de negatieve uitdrukking en de deontische uitdrukking in de zin: zowel in (6) als in (7) komt de negatieve uitdrukking in de lineaire structuur van de zin na de deontische uitdrukking, terwijl semantisch gezien de negatieoperator voor de deontische operator komt.

De negatie kan ook binnen het bereik van de deontische operator vallen. In dat geval hebben we te maken met interne negatie (Lyons, 1977, p. 769). De negatieoperator heeft dan ‘narrow scope’.

8. [De Raad van State of een afdeling van de Raad wordt gehoord over voorstellen van wet en ontwerpen van algemene maatregelen van bestuur, alsmede over voorstellen tot goedkeuring van verdragen door de Staten-Generaal.] In bij de wet te bepalen gevallen *kan* het horen *achterwege blijven*. (art. 73, 1 NL-GW)
 $\diamond (\neg \text{horen})$
“het is *toegestaan* om *niet* te horen”

In tegenstelling tot de zinnen in (6) en (7), weerspiegelt de lineaire structuur in zin (8) wel de semantische structuur van de zin: de negatieve uitdrukking komt na de deontische uitdrukking, net zoals in de semantische structuur de negatieoperator na de deontische operator komt.

In zin (9) komt zowel interne als externe negatie voor:

9. Van artikel 229 leden 1 en 3 *kan niet* worden *afgeweken*. (art. 268, 8 NL-HW)
 $\neg \diamond$ (artikel 229 leden 1 en 3 $\neg$ toepassen)
 “het is *niet toegestaan* artikel 229, leden 1 en 3 *niet* toe te passen”

In deze zin wordt de deontische operator uitgedrukt door het modale werkwoord *kan*. De zin bevat twee negatieve uitdrukkingen: het bijwoord *niet* en het negatieve werkwoord *afwijken* (‘niet toepassen’). De negatie uitgedrukt door *niet* heeft bereik over de deontische operator, terwijl de negatie uitgedrukt door *afwijken* zich binnen het bereik van de deontische operator bevindt. De dubbele negatie in deze zin kan weggewerkt worden als we de zwakke deontische operator *toegestaan* vervangen door de sterke operator *verplicht* (cf. Allwood et al., 1977, p. 110). Mogelijke herschrijvingen zijn (10) en (11).

10. Het is *verplicht* artikel 229 leden 1 en 3 toe te passen.
 11. Artikel 229 leden 1 en 3 *moeten* worden toegepast.

Wanneer een derde negatieve uitdrukking wordt toegevoegd, ontstaan er echter problemen. Dat blijkt uit de volgende zin:

12. Van deze bepaling *kan niet ten nadele* van de huurder worden *afgeweken*. (art. 243, zin 2 NL-HW)

Deze zin kan niet herschreven worden zoals in (13):

13. *Deze bepaling moet ten nadele van de huurder worden toegepast.

Het probleem in deze zin is dat er niet alleen interactie is tussen de deontische operator *kan* en de negatieve uitdrukkingen *niet* en *afwijken*, maar ook tussen de negatieve uitdrukkingen *niet* en *ten nadele* (cf. 3.1). *Niet ten nadele* kan echter niet vervangen worden door *ten voordele*. *Ten nadele* en *ten voordele* zijn immers contraire begrippen: het is niet omdat iets niet ten nadele van de huurder is, dat het daarom ten voordele van hem is. De herschrijving in (14) is dus niet mogelijk:

14. *Van deze bepaling kan ten voordele van de huurder worden afgeweken.

De externe negatie, uitgedrukt door *niet*, moet dus blijven staan. Daardoor kan ook de interne negatie niet weggewerkt worden.

3.3 Verbod + uitzondering

Een derde type van interactie tussen ontkenningen vinden we in normzinnen waarin een uitzondering toegevoegd wordt aan een verbod. Vooral in de Belgische grondwet komen zulke zinnen heel frequent voor. Het zijn zinnen als (15) en (16):

15. [...] *geen* huiszoeking kan plaatshebben *dan* in de gevallen die de wet bepaalt en in de vorm die zij voorschrijft. (art. 15 B-GW)
 16. *Geen* belasting ten behoeve van de Staat kan worden ingevoerd *dan* door een wet. (art. 170, §1 B-GW)

Zinnen waarin een uitzondering wordt uitgedrukt op een norm, hebben een conditionele structuur. Hun betekenis kan als volgt worden geformaliseerd (cf. Lepore, 2003, pp. 90-91):

17. $\neg P \rightarrow \neg \diamond Q$
“als niet-P, dan is Q niet toegestaan”

De implicatuur die daaruit volgt is:

18. $P \rightarrow \diamond Q$
“als P, dan is Q toegestaan”

De pendanten van (15) en (16) in de Nederlandse grondwet klinken veel positiever:

19. Het binnentreden in een woning zonder toestemming van de bewoner is *alleen* geoorloofd in de gevallen bij of krachtens de wet bepaald, door hen die daartoe bij of krachtens de wet zijn aangewezen. (art. 12, 1 NL-GW)
20. Belastingen van het Rijk worden geheven uit kracht van een wet. (art. 104, zin 1 NL-GW)

In tegenstelling tot (15) drukt (19) geen verbod met een uitzondering uit, maar wel een toestemming met een restrictie (uitgedrukt door *alleen*). Beide zinnen hebben nochtans dezelfde betekenis (“als niet aan bepaalde voorwaarden is voldaan, is huiszoeking niet toegestaan”). In (15) worden de twee negaties uit die betekenis apart uitgedrukt (*geen* en *dan*); in (19) zitten ze allebei vervat in het woordje *alleen*. Beide zinnen hebben ook dezelfde implicatuur (“als aan bepaalde voorwaarden is voldaan, is huiszoeking toegestaan”).

Tussen zinnen als (15) en (19) bestaat wel een verschil wat hun communicatieve strekking betreft. In (15) ligt de nadruk op een verbod om huiszoekingen uit te voeren, waarop dan een uitzondering wordt gemaakt; in (19) ligt de nadruk op de toestemming om huiszoekingen uit te voeren, als ten minste aan een aantal voorwaarden is voldaan.

De zin in (20) bevat zelfs geen enkele negatieve uitdrukking, ook geen restrictie. De zin komt semantisch en pragmatisch dan ook niet helemaal overeen met de zin in (16). De betekenis van (16) is “indien er geen wet is, kan er geen belasting worden ingevoerd”, terwijl (20) betekent “indien er een wet is, kan er een belasting worden ingevoerd”. De implicatuur van (16) is “indien er een wet is, kan er een belasting worden ingevoerd”. De implicatuur van (20) is dan weer “indien er geen wet is, kan er geen belasting worden ingevoerd”. De betekenis van (16) komt dus overeen met de implicatuur van (20). In de praktijk komen beide zinnen dus wellicht wel op hetzelfde neer.

Of je als regelgever kiest voor een negatieve formulering (verbod + uitzondering) of een positieve formulering (toestemming + restrictie, of louter toestemming) hangt ons inziens af van het doel dat je met de norm wil bereiken. Als je een bepaald gedrag wil ontmoedigen, is een negatieve formulering gerechtvaardigd, aangezien zo'n formulering krachtiger is. Een voorbeeld uit het Nederlandse verkeersreglement is de volgende bepaling:

21. *Behoudens* in noodgevallen is het de weggebruikers *verboden* op een autosnelweg of autoweg gebruik te maken van de vluchtstrook, de vluchthaven of de berm. (art. 43, 3 NL-VW)

De wetgever wil met deze norm het gebruik van vluchtstroken, vluchthavens en bermen ontmoedigen. Daarom kiest hij voor een principiële verbod, met een uitzondering.

Er zijn echter in het corpus ook zinnen waarin het duidelijk de bedoeling is van de wetgever om een bepaald gedrag mogelijk te maken. In dat geval is een negatieve formulering een vreemde keuze. Een voorbeeld is de zin in (22).

22. *Geen* administratief rechtscollege kan worden ingesteld *dan* krachtens een wet. (art. 161 B-GW)

Volgens Rimanque (2005: 361) bevestigt deze bepaling “de sedert vele jaren gekoesterde wens de overbelasting van de afdeling administratie van de Raad van State te verminderen door de oprichting van administratieve rechtbanken”. Een positieve formulering zoals in (23) of zelfs (24) zou hier dan ook logischer zijn.

23. Administratieve rechtscolleges kunnen alleen worden ingesteld krachtens een wet.
24. Administratieve rechtscolleges kunnen worden ingesteld krachtens een wet.

3.4 Uitzondering + negatie

Een vierde type van interactie tussen ontkenningen vinden we in zinnen waarin binnen het bereik van een uitdrukking van uitzondering nog een andere negatieve uitdrukking voorkomt, zoals in de volgende zin:

25. De fietsers die de rijbaan volgen, mogen met twee naast elkaar rijden, *behalve* wanneer het kruisen *niet* mogelijk is. (art. 43.2, 1ste lid, zin 1 B-VW)

Zinnen als deze kunnen als volgt worden geformaliseerd:

26. $\neg \neg P \rightarrow \diamond Q$
“als niet niet-P, dan is Q toegestaan”

Als we de dubbele ontkenning uit het antecedent weghalen, krijgen we de volgende betekenis:

27. $P \rightarrow \diamond Q$
“als P, dan is Q toegestaan”

Zin (25) is dan ook equivalent met de volgende zin:

28. De fietsers die de rijbaan volgen, mogen met twee naast elkaar rijden *wanneer het kruisen mogelijk is*.

In deze herschrijving is zowel de uitdrukking van uitzondering (*behalve*) als het negatieve bijwoord *niet* weggehaald. In sommige gevallen is zo'n positieve formulering om

juridische redenen echter niet mogelijk. Sarcevic (2000, pp. 171-172) wijst in dat verband op het belang van het begrip bewijslast. Brouwer et al. (2004, p. 569) geven als voorbeeld art. 169 lid 2 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek.

29. Voor schade, aan een derde toegebracht door een fout van een kind [...], is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent, aansprakelijk, *tenzij* hem *niet* kan worden verweten dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet.

Op het eerste gezicht kunnen we deze zin als volgt herschrijven:

30. Voor schade, aan een derde toegebracht door een fout van een kind [...], is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent, aansprakelijk, *als hem kan worden verweten* dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet.

Taalkundig gezien betekenen beide zinnen inderdaad hetzelfde. Juridisch gezien is er echter een verschil.³ De zin in (29) drukt een vermoeden van aansprakelijkheid uit in hoofde van de ouders of de voogd van het kind. Als iemand slachtoffer is van schade toegebracht door een fout van een kind, is het aan de ouders of de voogd om te bewijzen dat hen niets kan worden verweten. In (30) wordt de bewijslast omgekeerd: in die formulering valt het vermoeden van aansprakelijkheid weg, en is het aan het slachtoffer van de schade om te bewijzen dat de ouders of de voogd iets kan worden verweten. De zinnen in (29) en (30) hebben dus andere rechtsgevolgen en zijn daarom niet inwisselbaar.

De zin in (29) bevat overigens nog een andere dubbele ontkenning. In het antecedent wordt het bijwoord *niet* immers gecombineerd met het negatieve werkwoord *beletten* ('niet laten gebeuren'). Die dubbele ontkenning kunnen we wel wegwerken: *dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet* kan worden omgezet in *dat hij de gedraging van het kind heeft laten gebeuren* (cf. 3.1).

3.5 Onverminderd

Een bijzonder geval van dubbele ontkenning vinden we in het woord *onverminderd*, dat in regelgevende teksten gebruikt wordt om de verhouding tussen verschillende normen aan te geven. Een zin met de vorm *onverminderd norm A, norm B* roept de verwachting op dat norm B norm A uitsluit, met andere woorden, dat wanneer B geldt, A niet geldt. Die verwachting wordt vervolgens ontkend. Dat kan als volgt worden geformaliseerd:

31. $\neg (B \rightarrow \neg A)$
"het is niet zo dat norm B leidt tot de niet-gelding van norm A"

Die dubbele ontkenning is ook terug te vinden in de morfologische structuur van het woord *onverminderd*: zowel het prefix *on-* als het grondwoord *verminderd* ('niet ten volle') hebben een negatieve betekenis.

De Vlaamse omzendbrief over de wetgevingstechniek raadt aan om *onverminderd* te vervangen door *met behoud van de toepassing van* (Vlaamse regering, 2005, p. 19). De Nederlandse *Aanwijzingen voor de regelgeving* gaan nog iets verder. Aanwijzing 85 schrijft namelijk voor dat de uitdrukking *onverminderd* alleen mag

worden gebruikt wanneer het noodzakelijk is om de onderlinge verhouding tussen de ene en de andere bepaling duidelijk te maken (Borman, 1993, pp. 93-94). *Onverminderd* is enkel nodig wanneer er redenen zijn om te veronderstellen dat een bepaling in tegenspraak zou kunnen zijn met een andere bepaling. Vaak is dat niet het geval. Een voorbeeld uit het corpus is de zin in (32).

32. Hieruit volgt dat, *onverminderd de artikelen 40.2 en 40ter, tweede lid*, elke bestuurder dubbel voorzichtig moet zijn bij aanwezigheid van dergelijke kwetsbaardere weggebruikers [dit zijn kinderen, bejaarden of personen met een handicap], of wanneer hun aanwezigheid op de openbare weg kan voorzien worden, in het bijzonder op een openbare weg zoals gedefinieerd in artikel 2.38. (art. 7.1, 3de lid B-VW)

Artikel 40.2 en 40ter, tweede lid luiden als volgt:

33. De bestuurder moet dubbel voorzichtig zijn ten aanzien van kinderen, bejaarden of personen met een handicap, inzonderheid blinden met een witte of een gele stok en de personen met een handicap die een voertuig besturen dat zichzelf voortbeweegt of dat uitgerust is met een elektrische motor waarmee niet sneller dan stapvoets kan gereden worden. Hij moet vertragen en zo nodig stoppen. (art. 40.2 B-VW)
34. Hij moet dubbel voorzichtig zijn ten aanzien van fietsende kinderen en bejaarden. (art. 40ter, tweede lid B-VW)

Wat in artikel 40.2 en 40ter, tweede lid staat, is helemaal niet in tegenspraak met art. 7.1, derde lid. Integendeel, beide artikels bevestigen de norm van artikel 7.1, derde lid, namelijk dat bestuurders dubbel voorzichtig moeten zijn ten aanzien van kinderen, bejaarden of personen met een handicap.

4 Conclusie

Uit de analyse hierboven kunnen we concluderen dat ontkenningen in regelgevende teksten op veel verschillende manieren met elkaar interageren. Interactie tussen ontkenningen komt zowel voor op woordniveau (bijvoorbeeld *onverminderd*), op woordgroepsniveau (bijvoorbeeld *niet* + negatief inhoudswoord) als op zinsniveau (bijvoorbeeld interne negatie + externe negatie, verbod + uitzondering, uitzondering + negatie).

In veel gevallen is het mogelijk om de negatieve formulering weg te werken. Soms is ze echter noodzakelijk. In sommige gevallen is er namelijk een betekenisverschil tussen de negatieve formulering en de positieve formulering. De negatieve formulering is dan om semantische redenen noodzakelijk (cf. 3.1 en 3.2). In andere gevallen zijn de negatieve en de positieve formulering semantisch gelijkwaardig, maar zijn er pragmatische verschillen. De negatieve formulering kan bijvoorbeeld een andere communicatieve strekking hebben (cf. 3.3), of andere juridische effecten sorteren (cf. 3.4).

Het advies dat handboeken over wetgevingstechniek soms geven om ontkenningen, zeker dubbele ontkenningen, te vermijden (zie bijvoorbeeld Raad van State, 2008, p. 9), moet dus verfijnd worden. Zulke handboeken zouden kunnen aangeven in

welke situaties een rechtsnorm het best positief geformuleerd wordt, en in welke situaties een negatieve formulering nuttig, of zelfs noodzakelijk kan zijn.

Noten

1. Zie advies nr. W06.04.0402/IV van 26 oktober 2004 (raadpleegbaar via www.raadvanstate.nl).
2. Zie Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, 29 708, nr. 10, p. 240 (raadpleegbaar via parlando.sdu.nl).
3. Met dank aan V. Spincemaille (Instituut voor Gerechtelijk Recht, K.U.Leuven) om dit punt te verduidelijken.

Literatuur

- Aitken, J.K. (1995). *The Elements of Drafting*. Sydney: Law Book CO.
- Allwood, J.S., Andersson, L.-G., Dahl, Ö. (1977). *Logic in Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borman, C. (1993). *Aanwijzingen voor de regelgeving en andere voor de regelgeving relevante aanwijzingen, met supplement*. Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Brouwer, P.W. et al. (2004). *Recht, een introductie*. Den Haag: Boom.
- Garner, B. A. (1995). *A Dictionary of Modern Legal Usage*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- Hendrickx, K. (2003). *Taal- en formuleringsproblemen in de regelgeving. De taalopmerkingen in de adviezen van de Raad van State*. Brugge: Die Keure.
- Horn, L.R. (2001). *A Natural History of Negation*. Stanford: CSLI.
- Lepore, E. (2003). *Meaning and Argument*. Malden: Blackwell.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mellinkoff, D. (1982). *Legal Writing: Sense and Nonsense*. St.-Paul: West.
- Raad van State (2008). *Beginselen van de wetgevingstechniek. Handleiding voor het opstellen van wetgevende en reglementaire teksten*.
- Rimanque, K. (2005). *De grondwet toegelicht, gewikt en gewogen*. Antwerpen: Intersentia.
- Sarcevic, S. (2000). *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer.
- Sparer, M. & Schwab, W. (1980). *Rédaction des Lois: Rendez-vous du Droit et de la Culture*. Québec: Conseil de la langue française.
- Thornton, G.C. (1987). *Legislative Drafting*. London: Butterworth.
- Van der Wouden, T. (1995). Dubbele ontkenningen. *Onze Taal*, 64, 186-187.
- Vlaamse regering (2005). *Omzendbrief VR 2005/4 Wetgevingstechniek*.